

KIBRIS TÜRKLERİYLE İLGİLİ TÜRKÇE BİR RAPOR

A Turkish Report About Turkish Cypriots

M. Akif ERDOĞRU*

Özet: Cumhuriyet Hükümeti Lozan'da her ne kadar Kıbrıs Türklerini genel olarak Britanya'ya terk etmişse de Türkiye'nin güvenliği açısından Kıbrıs Türkleri ile mevcut koşullar çerçevesinde irtibatını sürdürmeye ve onları Britanya emperyalizmine karşı himaye etmeye çalışmıştır. On binden fazla Kıbrıs Türk'ü Türkiye'de yerleştirilmiş, adada kalanların durumu resmi ve gayri resmi yollarla izlenmeye çalışılmıştır. Burada yayımladığımız rapor Kıbrıs Türklerinin durumunu son derece gerçekçi bir biçimde yansıtmaktadır. Birçok acılar çekmiş Kıbrıs Türkleri Türkiye'ye ve Cumhuriyet rejimine bağlı kalmaya çalışmışlardır.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti, Türkler, Lozan, Britanya

Abstract: Although Turkish Republic has officially abandoned Turkish Cypriots in the Agreement of Lausanne in 1923, she has focused on and paid attention to them from Turkey's security point of view, and has continued her connection with them until 1925. In 1925, Turkish consulate was set up in Larnaca town of Cyprus under British Empire. Against British imperialism, Turkey wanted to patronize them in the frame of her condition. More than 10.000 Turkish Cypriots have been settled in Turkey. Collective immigration of Turkish Cypriots to Turkey stopped after 1925 in fear of the end of Turkish population in Cyprus. The situation of Turkish Cypriots who permanently situated on the island have been carefully observed from Ankara. A Turkish report, dated 1925, and presented here, points out in realistic way that Turkish Cypriots remain true to Turkey and her Republican regime.

Key words: Cyprus, Turkish Republic, Turks, Britanya, Lausanne

* Prof. Dr., aerdogru@gmail.com, m.akif.erdogru@ege.edu.tr

Giriş

1923 tarihli Lozan Anlaşması ile Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarının Yunanistan'a bırakılması Türkiye tarafından kabul edildi. Dayanak olarak Osmanlı Devletinin 1913 tarihli Londra Anlaşması'nın 5. maddesi ile 1914 Londra Konferansı'nda kabul edilen kararlar gösterildi. Lozan Anlaşması'na göre bu adalarda Yunanlar askeri deniz üssü kuramayacak, Yunan uçakları Anadolu sahiline yakın uçamayacak, buna karşılık Türk uçakları da terk edilen bu adalar üzerinde uçamayacaktı. Ayrıca bu adalarda konuşlandırılacak olan muvazzaf Yunan askerleri ile yedek askerlerin miktarı, Yunanistan'daki Jandarma ve Polis teşkilatının miktarıyla sınırlı kalacaktı. İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları Türkiye'nin elinde kaldı. Astropalya, Rodos, Harki (Calki), Skarpanto, Kazos (Casso), Piskopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Kalimnos, Leros, Patmos, Lipsos, Sömbeki (Symi), İstanköy (Kos) ve etrafındaki küçük adacıklar ile Kastellorizo (Meis) adalarının İtalya'ya bırakılması da Türkiye tarafından kabul edildi.¹

Kıbrıs adasının durumu, daha doğrusu Kıbrıs Türklerinin durumu Lozan anlaşmasının 20. ve 21. maddelerinde ayrıca ele alındı. Söz konusu anlaşma metninin *Siyasi Mevadd* kısmında 20. madde ile Kıbrıs'ın 5 Teşrinisani 1914'te Britanya Hükümeti tarafından ilhak edilmesi Türkiye tarafından kabul edildi. Türkiye 1923 yılına kadar 1914'te Britanya'nın Kıbrıs'ın ilhakını kabul etmedi. Lozan Anlaşması'nın 21. maddesi ile de Kıbrıs Türklerinin vatandaşlık durumu düzenlendi. Buna göre 5 Aralık 1914'te adada oturan Türk tebaası, Kıbrıs kanunları çerçevesinde İngiltere vatandaşlığını kazanabilecek ve Türk vatandaşlığını yitirecekti. Ancak Türk vatandaşlığına geçmenin yolları açık bırakıldı. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki iki sene içinde, Türk tebaasından olanlar, Türk vatandaşlığına geçebileceklerdi. Türk vatandaşlığına geçmek isteyenlere herhangi bir engelleme yapılmayacak, seçme haklarını/ iradelerini (hak-ı hıyar) serbestçe kullanabileceklerdi. Türk vatandaşı olanlar, bir yıl içinde adayı terkedeceklerdi. Kıbrıs kanunları ve kişisel müracaatları çerçevesinde, İngiliz vatandaşlığını seçen veya başvuruda bulunan Kıbrıs Türk tebaası, Türk vatandaşlığını kaybedecekti. Sanırım Kıbrıs Türklerinin toptan İngiliz vatandaşı olmamaları için, başlangıçta Türkiye lehine bir seçim yapmaları için, böyle bir gözdağı getirildi. Türk hükümetinin onayı olmadan, İngiliz hükümeti, Kıbrıs Türklerini hemen vatandaşlığa alamayacaktı. Türkiye hükümeti böyle bir yetkiye sahipti. Eğer isterse, İngiliz vatandaşlığı veya başka devletlerin vatandaşlığı için başvuran Kıbrıs Türklerini engelleyebilirdi.² 30. maddeye göre Türk vatandaşlığına geçmeyenler, Kıbrıs Türkleri, Türkiyeden ayrılan bir arazide yerleşmiş olduklarından ve bu arazi de İngiltere'ye geçtiğinden (genel bir ifade olarak), İngiliz vatandaşı sayılacaklardı.³ 18 yaşını geçen

¹ İtalya bu adaları 1947 yılında Yunanistan'a bıraktı. .

² *Lozan Sulh Muahedenamesi, Mukavelat ve Senedat-ı Saire*, 24 Temmuz 1339-1923, İstanbul 1339, s.10

³ Aynı anlaşma, s.12

Kıbrıs Türklerine de 31. madde ile Türk vatandaşlığına geçme imkanı verildi. Lozan Anlaşmasını imzalayan İsmet İnönü yıllar sonra, bu anlaşma ile Yunanistan ile Türkiye arasında bir *denge* kurulduğunu; Kıbrıs'ın İngiltere'ye *Türkiye'nin toprak güvenliğini taahhüt etmek karşılığında* terk edildiği beyanını verdi.⁴ İlk tahminlere göre 20.000 kişi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmek istedi. İlk katile 28 Ocak 1925'te Mersin limanından Türkiye'ye girdi. Bunlar Konya'ya gönderildiler.⁵ İlk gelen 5.000 kişi için Türkiye Cumhuriyeti devleti 341.500 lira masraf yaptı. Yaklaşık 8.000 Kıbrıs Türk'ü Türkiye'de Konya, Mersin, Muğla, Cebeli Bereket (İskenderun), Adana, Silifke ve Antalya'da yerleştirildiler. Kendilerine nüfus kâğıdı verildi. Sonra adada Türk kalmayacağı gerekçesiyle göçün yavaşlatılmasına, daha sonra da durdurulmasına karar verildi.

Raporla İlgili Kısa Yorumlar

Raporu hazırlayan veya hazırlayanlar açıkça belli değildir; ancak Mustafa Kemal Atatürk taraftarı ve cumhuriyetçi biri tarafından, son derece gerçekçi bir şekilde hazırlandığı görülüyor. Raportör olarak büyük ihtimalle Larnaka'da 1925'te ilk Türk konsolosu olan Asaf Bey ile konsolosluk kâtibi Kıbrıslı Türk M. Kemal Oram beylerin ismi akla geliyor. Bu zatlar, İngiliz emperyalizmine karşı Kıbrıs Türklerini uyandırmak, adadaki Türkiye aleyhtarı İngiliz oyunlarını bertaraf etmek, ada Türklerinin Türkiye ile bağlantılarını devam ettirmek ve en önemlisi de Cumhuriyet reformlarını adada benimsetebilmek için yararlı ve cesurane çalışmalar yaptılar.⁶ Özellikle Kıbrıs Türklerinin milli hislerini uyanık tutmaya çalıştılar.⁷ Nitekim raporda *hissiyat-ı milliyet* başlıklı ayrı bölüm bu düşüncemizi kuvvetlendiriyor. Bu bölümde Kıbrıs Türklerinin *milliyet, Türklük, anavatan Türkiye Cumhuriyetine bağlılık, Cumhuriyet idaresini, Atatürk ve reformlarını onayladığına* dikkat çekiliyor.

Kıbrıs Türklerinin milli hissiyatından memnuniyetle bahs etmek icap

⁴ Bilal N. Şimşir, *AB, AKP ve Kıbrıs*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, ikinci baskı, s.521.

⁵ Mine Akkuş- Barış Özdal, Lozan Barış Andlaşma'sının Ardından Türkiye'ye Gelen Kıbrıslı Göçmenler-Mülteciler, *1. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-23 Kasım 2008, Sempozyum Bildiri Kitabı 1*, haz. Ulvi Keser, Ankara 2009, s.98, 100

⁶ Turgut Özakman, *Çılgın Türkler Kıbrıs*, Ankara, 2012, 9. basım, s.45. Asaf Beyin Kıbrıs Türklerine çok yardımı olduğu anlaşılıyor: 'Asaf bey., *Konsolosluğu döneminde, Lozan Anlaşması gereğince Kıbrıslı Türklere tanınan "Seçme Hakkı"nı (hakk-ı hıyar) kullanarak Türk vatandaşlığında kalma ve Türkiye'ye göç etme yolunu seçen Kıbrıslı Türklere, aldığı talimatlar çerçevesinde büyük yardımlarda bulunmuş, yüksek öğrenime gidecek olan gençlere her türlü imkanı sağlamış, birçok sosyal faaliyet içinde olmuş, dernek ve cemiyetlerin faaliyetlerini desteklemiş, milli günlerin kutlanmasına ön ayak olmuş, milli heyecan ve milli bilincin uyanması ve Atatürk devrimleri ile Kemalizmin Kıbrıs Türk Halkı arasında benimsenmesi için çalışmıştır (Sabahattin İsmail, Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem 1, *Müdafaa-i Hukuk*, sayı:36, Ağustos 2011'. Yine, Ali Ata Yiğit, Atatürk Dönemi Kıbrıs Politikası (1923-1938), *2. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu 21-25 Ekim 2010, Bildiriler Kitabı*, Haz. Ulvi Keser, Ankara 2011, s.166*

⁷ M. Akif Erdoğan, Atatürk'ün Ölümünün Kıbrıs Basınındaki Yankıları, *7. Uluslararası Atatürk Kongresi, 17-21 Ekim 2011, Üsküp-Manastır, Makedonya* (yayınlanmamış bildiri).

eder. İşbu kitle yarım asır zarfında yukarıda arz edildiği gibi her şeyi kayıp etmiştir. Fakat bunlar arasında pek kıymetli bir şeyini muhafaza etmiştir ki o da milliyetine, Türklüğüne, Anavatan'a ve bilhassa genç ve dinç Türkiye Cumhuriyetine olan la-yezal merbutiyet ve sadakatidir. Halk umumiyetle denecek bir surette Türk Cumhuriyet idaresini tasvip ediyor. Bilhassa gençler arasında bu fikre muarız olanlara tesadüf edilmez. Türkiye'nin halaskarları Kıbrıs'ta bir mabut derecesindedir. En fakir bir Türk köylüsünün kulübesinin duvarlarına Reis-i Cumhur Gazi Paşa hazretlerinin ve sair eazımın resimleriyle, İstiklal Harbi resimleri ve sancaklar talik edilmiştir. Türkiye'de yapılan bütün teceddüt hareketleri Kıbrıs gençliğinde mesut tesir husule getiriyor.

Söz konusu raporda Kıbrıs Türklerinin nüfusu Rum nüfus ile mukayese edilerek Türk nüfusun şehirlere göçü, Türk köylerinin azlığı ve boşalmaya başladığı, Türk nüfusunun Rum nüfusa göre zayıflığı ve dağınlığı, açık bir biçimde, vurgulanıyor.1925'te nüfus dengesi, Türkler aleyhine 1/5 iken, bugün 7/2 olarak görünüyor.⁸

Kıbrıs Türkleriyle ilgili olarak, okuma alışkanlıklarının az olduğu, okul binalarının perişanlığı, parasızlık, müfredatın eskiliği, eğitimin öneminin Türkler tarafından yeni yeni kavrandığı, öğretmenlerin yetersizliği, kitap eksikliği ve en önemlisi de okulların İngiliz denetiminde olduğu belirtilmiştir. Kıbrıs Türkleri, arazilerinin çoğunu Rum tefecilere kaptırmışlardır. Ticaret, adada Rumların elindedir. Bu alanda da Türklerin ciddi bir etkisi yoktur. Rumlar, emlakın çok büyük kısmını ele geçirmişlerdir. *Evkaf Müessesesi*, ada Türklerinin modernleşmesi ve zenginleşmesinde gereken rolü oynamamakta veya oynayamamaktadır.

Bu rapor bize Lozan'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin, Kıbrıs Türkleriyle ilgilenmediği ya da bunları İngiliz emperyalizminin kucığına attığı yönünde ileri sürülen görüşleri çürütmektedir. Türkiye, kısıtlı şartlara sahip olmasına rağmen, Lozan'dan sonra da Kıbrıs Türklerinin durumunu yakından izlemeye devam etmiş; ancak Türkiye'nin başka öncelikleri yüzünden, Kıbrıs Türklerine etkili bir şekilde himaye etmeye ne yazık ki fırsat bulamamıştır. Nitekim iç sorunlardan kurtulduka, Türkiye, milli sınırlar dışında kalan Türk tabiiyet ile Kıbrıs Türkleri dâhil olmak üzere, ciddi biçimde ilgilenmeye başlayacaktır.

⁸ Şimşir, *age.*, s.52

KAYNAKLAR

Akkuş, Mine - Özdal, Barış, 'Lozan Barış Andlaşma'sının Ardından Türkiye'ye Gelen Kıbrıslı Göçmenler-Mülteciler', *1. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-23 Kasım 2008, Sempozyum Bildiri Kitabı I*, haz. Ulvi Keser, Ankara 2009

Ayın Tarihi, Cilt: VII, sayı: 21, Yıl: 1341, s. 800-804

Erdoğan, M. Akif, 'Atatürk'ün Ölümünün Kıbrıs Basınındaki Yankıları', *7. Uluslararası Atatürk Kongresi, 17-21 Ekim 2011, Üsküp-Manastır, Makedonya* (yayınlanmamış bildiri).

İsmail, Sabahattin, 'Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem I', *Müdafa-i Hukuk*, sayı: 36, Ağustos 2011'.

Lozan Sulh Muahednamesi, Mukavelat ve Senedat-ı Saire, 24 Temmuz 1339-1923, İstanbul 1339

Özakman, Turgut, *Çılgın Türkler Kıbrıs*, Ankara, 2012, 9.basım

Şimşir, Bilal N., *AB, AKP ve Kıbrıs*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, ikinci baskı

Yiğit, Ali Ata, 'Atatürk Dönemi Kıbrıs Politikası (1923-1938)', *2. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu 21-25 Ekim 2010, Bildiriler Kitabı*, Haz. Ulvi Keser, Ankara 2011

RAPOR

KIBRIS TÜRKLERİNİN VAZİYET-İ HAZIRASI*

Kıbrıs adasında el-yevm- son dört senelik tahrir-i nüfus cedavil-i resmiyesine nazaran- altmış bin Türk sekene mevcuttur. Köylerden şehirlere doğru son zamanlarda mahsus bir cereyan başlamış ve köylerin nüfusu nispeten tenakusa yüz tutmuştur. Köyler pek az istisnalardan sarf-ı nazar umumiyetle Rum ekseriyetiyle meskündür. Türk halkı cezire nüfus-ı umumiyesinin beşte bir derecesinden bir az noksandır. Fakat ekseriyetle dağınmış olmak hasebiyle zayıf bir mevcudiyet halindedirler. Ekser köylerde Türk nüfusu Rum ekseriyeti içinde kayıp olmuş bir haldedir. Sırf Türk olan bazı köyler de mevcut ise de bunlar da etraftaki Rum köylerinin adeta muhasarası altındadır. Bu esbabdan dolayı Türk nüfusu mevcudiyetinden daha zayıf bir halde görünüyor. Bu suretle dağınmış bir mevcudiyet halinde olan Türk halkının vaziyet-i umumiyesi hakkında dermeyeran edilecek ve sıhate en karib olacak mütalaa ayrı ayrı bahislerde ber vech-i atı tespit edilebilir.

Maarif:

Kıbrıs Türklerinde maarif henüz yeni bir ihtiyaç olarak hissedilmeye başlanmış ve son zamanlarda nispeten maarife heves ve rağbet artmıştır. Hakiki vaziyeti izah için mevcut maarif müessesatına kısa bir nazar atfetmek kâfi olduğunu arz edebilirim. Cezirede Türklere mahsus biri erkek, diğeri kız olmak üzere iki lise mevcut olup bin türlü nevakıs içinde müşkülâtla idame-i hayat etmektedir. Tahsil-i ibtidaiyeye gelince; hemen her büyükçe köyde bir mektep mevcut ise de tahsil fikri köylerde halkın efkârına yerleşmemiş olduğundan istifade pek cüzi oluyor. Köy mektepleri nüfus-ı mahalliyeye nispeten ekseriyetle üç beş talebe ile nazarlara hazin bir boşluk arz ederler.

Ne binalarda ne de dâhili tertibatta hiç bir esas mevcut olmadığı gibi tahsil hususunda kati bir veche ve gaye tayin olunmuş değildir. En ziyade dini bir takım hurafat tedris edilir. Mekteplerin varidatı halktan bu nam ile cibayet edilen rüsum ile emlak üzerine mevzu vergilerden ibarettir. İşbu vergilerin yekûnundan kanun-ı mahsus mucibince yüzde onu erkek ve kız liseleri için ifraz olunmaktadır. Bu iki mektebin bütçesi yalnız bu yüzde on varidata istinat eder.

İdare meselesine gelince: mekteplerin idaresi 1920 senesinde neşr olunan Türk Maarif Kanunu mucibince 'Encümen-i Maarif' namıyla vücuda getirilen bir heyete mevduktur. Fakat bu heyetin salahiyeti hemen hiç mesabesindedir, bütün mukarreratı valinin tasdikine tabidir. Hakiki idare bir hükümet dairesi olan Daire-i Maarifin elindedir ki ser-müfettiş namıyla bir İngiliz'in riyaset-i idaresi altında bulunuyor. Müfettişlik teşkilatı pek nakıstır. Müfettişler yalnız İdadi mezunlardır. Vazifeleri Maarif Dairesinde memurluk etmektedir. Ara sıra mektepleri teftiş ediyorlarsa da bu teftiş daha ziyade bazı resmi muamelata inhisar ediyor ve mektebin derecesi, liyakat ve gayret meselesi derece-i saniyede bir kıymeti haizdir. Son zamanlarda vazifede İdadi ve Lise mezunu muallimler daha ziyade istihdam edilmeye başlanmış olduğundan maarifte nispi bir hareket eseri meşhûr olmaya başlamıştır. Kız mekteplerine gelince: kız mektepleri yalnız büyük

* *Ayın Tarihi*, Cilt: VII, sayı: 21, Yıl: 1341, s.800-804

köy ve kasabalarda açılmıştır. Bunların müdavimleri erkek mekteplerinden çok dun olduğu gibi tahsil derecesi de hemen hiç mesabesindedir. Muallimeler: Kız Lisesi denilen ve ancak Rüşdiye derecesinde olan bir mektepten yetiştirilmektedir. Burada Darülfunun tahsili görmüş tek bir muallime bulmak imkânı yoktur. Erkek liseleri muallimleri de Türkiye'den gidenleri müstesna olmak üzere İdadi mezunlarından mürekkeptir. Kütüphane ismi Kıbrıs'ta henüz bilinmeyen bir şeydir. Bunun için tettebbu merakı gençlerde de henüz uyanmamıştır.

Sanayi:

Türklerin en ziyade iştigal ettiği şayan-ı zikir sanatlar terzilik, kunduracılık ve marangozluktur. Diğer sanayi pek o kadar intişar etmemiştir. Halkta sanat kabiliyeti nakıs gelse de teşebbüs kabiliyetinin kâfi derecede inkişaf etmediği aşikârdır. Mevcut sanat erbabının ehemmiyetli bir mevki olmadığı ayrıca calib-i dikkattir. Sanatkârlar ihtiyaçtan fazla olduğu halde müşkülâtle temin-i maişet edebiliyorlar. Memlekette umumi bir himayesizlik vaziyete günden güne vehim bir şekil vermektedir. Köylerde sanat erbabına nadir tesadüf edilebiliyor. Cezire halkı ekseriyet itibarıyla reñçerlik ile temin-i maişet etmektedir. Kıbrıs Türkü çiftçilikte gayrı kabil ihmal bir uzuv teşkil eder. Binaenaleyh çiftçi olan köylü ekseriyet itibarıyla çalışkandır. Fakat şayan-ı teessüftür ki gaflet ve cehalet ve himayesizlik yüzünden arazilerini Rum murabahacılar kaptırmışlar ve şayan-ı merhamet bir vaziyete gelmişlerdir. Türk halkı arasında bahçivanlık ve meyvecilik de oldukça münteşirdir. Fakat sermayesizlik yüzünden bu husustaki tecrübe kabiliyetlerinden istifade temin edilememekte ve bunlar da sefalet ve yoksuzluk içinde puyan olmaktadır.

Ticaret:

Cezirenin bütün ticari ve mali vaziyetine Rum unsuru hâkimdir. Ufak tefek bazı Türk ticaret erbabı Rumların simsarları vaziyetindedirler. Doğrudan doğruya hariçle münesabatta bulunan bir kaç tüccarın iktisat sahasında hiç bir müessir ve kıymetli rolü yoktur. Kıbrıs'ta Türklere münhasır mali müesseseler de hemen gayri mevcuttur. Vaktiyle İslam İddihar Sandığı namını taşıyan ve neşr edilen bir kanun mucibince İslam İddihar Bankası Limited unvanına kalb edilen bir müessese mevcut ise de bütün muamelatı vekâlet-i devriye mukabilinde faizcilige münhasırdır. Bu kabilden bir müessese Larnaka'da ve diğeri Baf'ta teşekkül etmiş ise de bunların iktisadi sahada hiç bir nafiz-ı mevki mevcut değildir. Mali müessese lakaplarına dâhil olabilecek Mehakim-i Şer'iyye İdaresinde Eytam Sandıkları da zikir edilebilir. Fakat bunların hayat-ı iktisadiye üzerinde hiç bir tesiri yoktur. İspat-ı rüşd edilecek zamana kadar eytam paraları çürümeye mahkûmdur. Zira bu paralar bir takım şer'i kuyud ve usul taht-ı tesirinde nemalandırılmamaktadır.

Emlak:

Kıbrıs adasının en acı derdi bu bahiste his olunur. Vaktiyle cezire Türklerinin emlakçe nispeten Rum unsuruna faik bir mevkiye olduğu resmi kuyudat ile sabittir. Bütün bu emlak, arazi ve çiftlikat birer birer Rumların eline geçmiştir. Pek az istisnalardan sarf-ı nazar cezire Türkleri hemen Rum tüccarına medyundur. Türk halkı bu yüzden burada ecir vaziyetinde adeta esaret hayatı yaşamaktadır. Bütün mahsulat derebeylik zamanlarını hatırlatacak bir şekilde işbu

muhtekirlerin avucuna dökülüyor. Biçare köylü eli boş bir halde zıyk-ı maişet altında endişe ve ıstırap içinde ne yapacağını tayinden aciz bir haldedir. Cezire Türkü bu noktadan tahlis edilemeyecek derecede bir hal-ı zayıf ve acze giriftar olmuştur. Cezirenin mahdut olan Türk zenginlerinde yegâne emel paralarını işletecek yerde bina yaptırmak bedel-i imcad olmaktadır. Bu cihetle bazı unsurlarda Türklere mahsus ebniye ve dükkânlara tesadüf edilirse de bunlardan temin edilen cüzi istifade sarf-ı şahsa inhisar etmekte ve belki halk için müdrir mevcudiyet şeklinde tecelli eylemektedir. Bugün hakiki vaziyet şudur ki emlak-ı umumiyenin yüzde doksanı Rumların pençesine düşmüştür. Türk emlaki umumiyetle denecek surette gayrı kabil itfa borç mukabilinde Rumlara terhin edilmiştir. Türklere ait yüzde on nispetindeki emlakın kısm-ı azamı Evkaf-ı İslamiyye'ye aittir ki bu husus dahi ayrıca bahs-i mahsusta ber tafsil arz edilecektir.

Seviye-i İctimaiye:

Bir takım görenekler ve muzır aneler halkın ruhunda köklemiş bir halde bulunuyor. Çocuklar gelişi güzel büyütölmektedir. Her türlü esbabı-ı sıhhiye ve tedbir-i ictimaiyeden devamlı surette mahrumdurlar. Umumi cehalet ailelerde intizam ve saadetin tesissine mani olmuştur. Kadınlr eski anelerin ve muzır itikatların esiridirler. Ailede terbiye tehdit esasına müstenittir. Birtakım hayali ve korkunç itikatlarla en iyi terbiye usulünün ikame edilmiş olduğu zihniyeti galiptir. Aile teşkili eski tarzdan zerre kadar inhiraf etmemiştir. Düğünler, bî-lüzum masraflar ailelerin refah ve intizamını kemiriyor. Birçok gençler bu ve buna mümasil esbab tahtında izdivaca yaklaşmaktan ictinab ediyorlar. Bundan dolayı Türk nüfusu tenakusa yüz tutmuştur. Kadınlarda hâkim olan his eski anelerdir. Kendilerinin bütün meşgalelerini teşkil eden, muhitlerini dolduran boş ve bî-nihaye dedikodudan ibarettir. İctimai hayat Kıbrıs'ta tamamıyla iptidai bir haldedir. Her ailenin kendine mahsus yaşayış tarzı mevcuttur. Umumi ve müşterek esas aileler arasında tesis etmemiştir. Halkta umumiyet itibarıyla tesanüt ve teşaruk-i efkâr ve hissiyattan eser yoktur. Tahsil derecesine gelince: okuryazarların adedi yüzde on derecesini bulmaz. Bunlar da ekseriyetle tahsil-i iptidai nakıstır. Bu meyanda memleketimizde tahsil görmüş muhtelif mesleklere salık münevver gençler de mevcuttur. Fakat umumi cehl ü gaflet arasında yeni ruh uyandırmaya muvaffak olamıyorlar. Halk bu derin sefalet ve felakete fena rehberler yüzünden giriftar olmuş, selamet fikir ve muhakemesini kayıp edecek derecelere gelmiştir. Kıbrıs Türklerinin yarım asır zarfında daima menafi-i şahsiyesine menafi-i umumiyeyi bila-kayd ü şart feda etmesi sıhhiyesiz rüesanın tesir ve nüfuzu altında kalmaktan ileri gelmektedir. Bunlar hiç bir merhamet ve insaf göstermeksizin menfaatlerini halkın ceahlinde aramışlar bu cehaleti kendileri için bir umde ittihaz eylemişlerdir. Gençlik bu mütefessih ruhlardan kurtulmak için çalışıyorsa da bunlar arasında dahi bir anlaşamamazlık mevcut olduğundan muvaffakiyet ümidi zayıftır. Cezirenin bir dereceye kadar uyanık beş gazeteye malik bulunması calibi nazar-ı dikkattir.

Hissiyat-i Milliye

Kıbrıs Türklerinin milli hissiyatından memnuniyetle bahs etmek icap eder. İşbu kitle yarım asır zarfında yukarıda arz edildiği gibi her şeyi kayıp etmiştir. Fakat bunlar arasında pek kıymetli bir şeyini muhafaza etmiştir ki o da milliyetine, Türklüğüne, Anavatan'a ve bilhassa genç ve dinç Türkiye Cumhuriyetine olan la-yezal merbutiyet ve sadakatidir. Kıbrıs Türklüğü bu noktadan şayan-ı takdir bir kıymet arz eder. Her milli meselede mutlaka alakadardır. Milletine

hiç bir suretle dokunulmasına tahammül etmez. Türklük cereyanından ayrılmamış, safvet-i örfiyyesini muhafaza etmiştir. Halk umumiyetle denecek bir surette Türk Cumhuriyet idaresini tasvip ediyor. Bilhassa gençler arasında bu fikre muarız olanlara tesadüf edilmez. Türkiye'nin halaskarları Kıbrıs'ta bir mabut derecesindedir. En fakir bir Türk köylüsünün kulübesinin duvarlarına Reis-i Cumhur Gazi Paşa hazretlerinin ve sair eazımın resimleriyle, İstiklal Harbi resimleri ve sancaklar talik edilmiştir. Türkiye'de yapılan bütün teceddüt hareketleri Kıbrıs gençliğinde mesut tesir husule getiriyor. Her türlü teceddüt hareketleri gençlerin kavi müzaheretine mahzardır. Bu meyanda eskilik aşıkı erbab-ı taassup nadir değildir. Fakat şayan-ı teşekkürdür ki bu sınıf tamamıyla sükûta mahkûmdur. Efkâr-ı umumiye üzerinde zerre kadar tesiri olmayacak derecede zayıflamışlardır. Gençlik bu noktadan galip mevkedir. Er geç yenilik burada da tamamıyla intişar edecektir. Kıbrıs Türkünü bu bahiste pek ziyade hassas olarak kabul etmekte hiç bir hata mevcut değildir. Kıbrıslı Türk Kıbrıs'ta daima Türk yaşamış, Türklük camiasından bir an için kendini ayrı gayrı farz etmemiştir.

Evkaf:

Kıbrıs'ta Evkaf-ı İslamiye cezire Türklüğü için halaskar bir tesiri haiz olacak bir mevcudiyet ve kudrete maliktir. Gayet cesim emlaki, senevi on sekiz bin İngiliz lirası varidatı vardır. Bu müessesede eğer vazifesini ifa etse Kıbrıs Türklüğü için bir selamet menbaı olmak kıymetini iktisap edebilir. Evkaf halkın ne dini ne de milli ihtiyacıyla alakadar olmak vazifesini hiç bir zaman hakkıyla idrak ve ifa etmemiş ve bilakis halk arasında tefriki ve niza menbaı olmak gibi makûs bir rol oynamıştır. Evkaf müessesesi öteden beri hükümet nüfuzu altında bulunanların hükümete hoş görünmek, şahsi istifade temin etmek emellerine hizmete tahsis edilmiş ve sırf siyasi bir propaganda mevki haline tenezzül etmiştir. Evkafta cari olan usul ve idare keyfidir. Evkaf hükümetin tayin ettiği bir Türk diğer bir İngiliz ve iki evkaf murahhasın idaresi altındadır. Müessesede halkın hiç bir hak kelamı yoktur. Evkaf murahhasları ne derse o olur. Bunların bütün icraatına hâkim olan ruh halkın dini, milli ihtiyacından ziyade siyasi mekasıddır. Şimdiye kadar Evkaf varidatı sırf bu maksadı temin için istimal edilmiştir. İşbu müessesenin ehemmiyet verdiği şuebat-ı icraattan biri de bina inşasıdır. Fakat bundan temin-i istifade eden yine yabancı anasırdır. Evkaf müessesesi halkın maarif ihtiyacına karşı bütün bütün kulaklarını tıkamıştır denilebilir. Mektepler için Evkaf pek az tahsisat veriyor. Hâlbuki memleketin en büyük derdi cehalettir. İki ay mukaddem Türk Evkaf murahhaslığında vefat hasebiyle vuku bulan inhilal üzerine Türk gençliği Evkaf'ta bir hak iddia etmiş ise de bu hak nazar-ı itibara alınmayarak yerine ayrı vazife ile bir diğeri tayin edilmiştir. Evkaf müstakil ve bî- taraf bir vaziyete getirildiği, siyasi maksatlardan tecrit edildiği taktirde cezire Türklüğünün saadetine hizmet edebileceği tabiidir. Evkaf-ı İslamiye maarif için bir fedakârlık deruhte etmediği takdirde beş on sene sonra Türk mekteplerinin yarıdan yarıya kapanması bir emr-i vaki olacaktır. Zira maarif parası emlak vergisinden tahsil edildiği ve Türk emlaki gündün güne Rumların eline geçtiği için alınacak varidat mekteplerin idaresine pek tabii surette kâfi gelmeyecek ve birçok mekteplerin kapatılması zarureti hâsıl olacaktır. Kıbrıs'ta kabul edilen maarif kanunları mucibince Türklerin ve Rumların ayrı ayrı maarif hizmetleri vardır ve her biri mekteplerine kendi varidatını sarf ediyor. Maarif meselesi hidemat-ı umumiye meyanına ithal edilmiştir. Hâlbuki diğer taraftan hükümetin idaresi tahtındadır. Bunun için Kıbrıs Türk maarifi Evkaf'tan pek çok muavenet bekliyor. Hatta istikbalini Evkaf'taki derece-i istifadesine merbut biliyor, hâlbuki Evkaf vaziyet-i hazırasından asla kurtulacak gibi görünmüyor, bunun için Kıbrıs Türk'ünün bu en geniş ümit menbaı da kurumağa yüz tutmuştur denilebilir.